

דיני מוקצה (שיעור 1)**פתיחה לדיני מוקצה**

יחידה מספר 37

בסדרת השיעורים הקרובה נעסוק באיסור טלטול מוקצה. אנו רגילים לכלול את כל מה שאסור בטלטול בשבת תחת כותרת זו, אך כפי שנלמד, ישנם סוגים שונים של הפצים האסורים בטלטול, שיש הבדלים הלכתיים ביניהם. בשיעור זה נלמד על טעמי איסור הטלטול, ונקבל רקע בסיסי אודות הסוגים השונים.

אימתי נגזרה גזירת איסור טלטול בשבת?

המשניות בפרק י"ז במסכת שבת מונות אלו כלים מותר לטלטל בשבת ולאיזה צורך מותר לטלטלם (חשוב לציין שבשיעורים אלו נבחין בין איסור טלטול לבין איסור הוצאה. אחד מל"ט אבות מלאכה בשבת הוא איסור הוצאה מרשות לרשות. איסור זה נקרא בשיעורים אלו איסור הוצאה. זאת לעומת גזירת חז"ל שאסרו טלטול של עצמים שונים, איסור זה ייקרא "טלטול"). משנה זו פותחת בכלל באמצעותו רבי יוסי מגדיר אלו כלים מותר לטלטל, ומסתיימת במחלוקת לצורך מה מותר לטלטל את הכלים -

משנה מסכת שבת פרק יז משנה ד

רבי יוסי אומר כל הכלים ניטלין חוץ מן המסר הגדול ויתד של מחרישה.
כל הכלים ניטלין לצורך ושלא לצורך רבי נחמיה אומר אין ניטלין אלא לצורך.
לאור ההגדרות העולות במשנה זו, הגמרא מפרטת את תהליך התגבשות איסור טלטול הכלים -

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קכג עמוד ב

תנו רבנן: בראשונה היו אומרים שלשה כלים ניטלין בשבת: מקצוע של דבילה, וזוהמא ליסטרן של קדרה וסכין קטנה שעל גבי שלחן. התירו, וחזרו והתירו, וחזרו והתירו, עד שאמרו: כל הכלים ניטלין בשבת חוץ מן מסר הגדול ויתד של מחרישה. מאי התירו וחזרו והתירו וחזרו והתירו?
אמר אביי: התירו דבר שמלאכתו להיתר לצורך גופו, וחזרו והתירו דבר שמלאכתו להיתר לצורך מקומו, וחזרו והתירו דבר שמלאכתו לאיסור לצורך גופו - אין, לצורך מקומו - לא. ועדיין, בידו אחת - אין, בשתי ידיו - לא. עד שאמרו: כל הכלים ניטלין בשבת, ואפילו בשתי ידים.
אמר ליה רבא: מכדי התירו קתני, מה לי לצורך גופו מה לי לצורך מקומו?
אלא אמר רבא: התירו דבר שמלאכתו להיתר בין לצורך גופו ובין לצורך מקומו, וחזרו והתירו מחמה לצל, וחזרו והתירו דבר שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ולצורך מקומו - אין, מחמה לצל - לא. ועדיין, באדם אחד - אין, בשני בני אדם - לא, עד שאמרו כל הכלים ניטלין בשבת אפילו בשני בני אדם.
איתיביה אביי: מדוכה, אם יש בה שום - מטלטלין אותה, ואם לאו - אין מטלטלין אותה! - הכא במאי עסקינן - מחמה לצל. איתיביה: ושון שאם קצב עליו בשר שאסור לטלטלו! - הכא נמי, מחמה לצל. אמר רבי חנינא בימי נחמיה בן חכליה נשנית משנה זו, דכתיב בימים ההמה ראיתי ביהודה דרכים גתות בשבת ומביאים הערימות.

רש"י מסכת שבת דף קכג עמוד ב

שלשה כלים - ותו לא, ולקמן אמרינן דבימי נחמיה בן חכליה בבית שני גזרו על טלטול כל הכלים, כדי לגדור גדר להחמיר באיסורי שבת, מפני שהיו מקילין בה.
מקצוע - איזמל (מסור) שמחתיקין בו דבלה
זוהמא לסטרון - כף גדולה שמסלקין בו זוהמא של קדרה.
וסכין קטן - שחותקין בו לחם ובשר ואוכלין, דהני תדירין בתשמיש.
התירו - עוד כשראו שחזרו להזהר קצת באיסור שבת, וחזרו והתירו כשזוהרו יותר, וחזרו והתירו, ולקמיה מפרש מאי כולהו הנך התירו.
עד שאמרו - עוד חזרו והתירו את הכל עד שאמרו הכל ניטלין חוץ מן המסר הגדול כו'.
התירו - לטלטל דבר שעיקר מלאכתו בחול להיתר, לדבר המותר בשבת התירו לטלטל לצורך גופו, אם הוצרך להשתמש בגוף הכלי, אבל לא משום שהוצרך למקומו.
וחזרו והתירו - את אלו לצורך מקומו.
וחזרו והתירו אף מי שמלאכתו לאיסור - והוצרך לו בשבת לגופו למלאכת היתר, ומיהו לא הותרו אלו לצורך מקומו.
כל הכלים - הללו שאמרנו חוץ מן המסר הגדול, דלא שרי לא לצורך גופו ולא לצורך מקומו, ואביי דמתרץ הכי הדר ביה לגבי רבה, דאמר לעיל: קורנס של נפחים שנינו, דדבר שמלאכתו לאיסור - שרי לצורך גופו.
אמר ליה רבא מכדי - לצורך התירו בפעם ראשונה.

מה לי גופו מה לי מקומו - תרומתו צורך ניהול.
 מחמה לצל - שאינו צריך לו עכשיו לא לגופו ולא למקומו, אלא חס עליו שמא יתבקע בחמה.
 עד שאמרו - היינו עוד היתר אחרינא: כל הכלים אפילו גדולים ומיהו, לכדאוקימנא של היתר אפילו מחמה לצל, ושל איסור - לצורך גופו או מקומו.
 אין מטלטלין אותה - בשלמא לדידי אין מטלטלין אותה דלצורך מקומה קאמר, אלא לדידך אמאי?
 משנה זו - דלעיל, בראשונה היו אומרים שלשה כלים ותו לא - משום דהו זלזלים בשבתות, דכתיב בימים ההמה וגו'.

חברותא שבת דף קכג עמוד ב

תנו רבנן: בראשונה [בימי נחמיה כשגזרו על טלטול הכלים כשראו שהיו מזלזלין באיסורי שבת כדמפרשינן לקמן]. היו אומרים רק שלשה כלים ניטלין בשבת. ושאר הכלים הרי הם מוקצים. מקצוע של דבילה - כלי שחותכין בו את הדבילה. זוהמא ליסטרן של קדירה כף גדולה שסלקו בה את הזוהמא מהקדירה. וסכין קטנה שעל גבי שלחן שחותכין בה אוכלין בשולחן. והנך כלים שימושם תדיר בשבת, ולכן התירו לטלטל אותם בשבת. וכשראו שחזרו להזהר קצת באיסור שבת, התירו עוד לטלטל. וחזרו והתירו עוד כלים כשנזהרו יותר, וחזרו והתירו. [ולקמן מבארין לה]. עד שאמרו כל הכלים ניטלין בשבת חוץ מן מסר הגדול ויתד של מחרישה. ומבארין: מאי התירו וחזרו והתירו וחזרו והתירו? אמר אביי: התירו דבר שמלאכתו שיעקר שמושו בחול להיתר לצורך גופו אבל לא לצורך מקומו. וחזרו והתירו דבר שמלאכתו להיתר גם לצורך מקומו כאשר הוא צריך להשתמש במקום שהכלי מונח. וחזרו והתירו גם דבר שמלאכתו לאיסור לצורך גופו אין, אבל לצורך מקומו לא התירו לטלטל דאין זה נחשב כצורך. ועדיין כלי קטן הניטל בידו אחת אין - מותר לטלטל, אבל כלי הניטל בשתי ידיו לא התירו לטלטל. עד שאמרו כל הכלים ניטלין בשבת ואפילו בשתי ידיים. אבל כלי שמלאכתו לאיסור, לצורך מקומו אסור לטלטל. אמר ליה רבא: מכדי התירו קתני בברייתא, מה לי לצורך גופו, מה לי לצורך מקומו? כשם שהתירו לו לצורך גופו כך התירו לצורך מקומו דשניהם חשיבי צורך. אלא אמר רבא: התירו דבר שמלאכתו להיתר בין לצורך גופו ובין לצורך מקומו. וחזרו והתירו לטלטל גם מחמה לצל כדי שהכלי לא יתקלקל אף על פי שאינו צריך אותו עכשיו. וחזרו והתירו דבר שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ולצורך מקומו אין, אבל מחמה לצל לא. ועדיין דוקא כלי הניטל באדם אחד אין, אבל כלי גדול הניטל בשני בני אדם לא. עד שאמרו כל הכלים ניטלין בשבת ואפילו בשני בני אדם. איתיביה אביי רבא: שנינו בברייתא, מדוכה אם יש בה שום מטלטלין אותה, ואם לאו אין מטלטלין אותה. ובשלמא לאביי איכא לאוקמי בצריך למקומו. אלא רבא שגם בצריך למקומו מותר לטלטל, אמאי אסרה הברייתא לטלטלה? ומשנינן: הכא במאי עסקינן בברייתא כשמטלטלה מחמה לצל דבזה רבא מודה, שכלי שמלאכתו לאיסור אסור לטלטלו מחמה לצל. איתיביה: שנינו בברייתא, ושון בית הלל ובית שמאי שאם קצב עליו - על העלי [שהוא כלי שמיועד לכתשת דברים אסורים] בשר ביום טוב, שאסור לטלטלו. וחזינן שכלי שמלאכתו לאיסור אסור לטלטלו לצורך מקומו. ומשנינן: הכא נמי ברייתא זו איירי כשרוצה לטלטל את העלי מחמה לצל דבזה רבא מודה שאסור. אמר רבי חנינא: בימי נחמיה בן חכליה נשנית משנה זו שהובאה לעיל שבראשונה גזרו, והתירו רק ג' כלים בטלטול. והטעם לפי שראו שזלזלו בשמירת שבת דכתיב בספר נחמיה "בימים ההמה ראיתי ביהודה דורכים גתות בשבת ומביאים הערימות".

חשוב לציין: אמנם בגמרא נאמר שרק שלושה דברים הותרו. ברם, הראשונים מעירים שהכוונה היא - מעבר לכלים שהיתרם מובן מאליו -

חידושי הריטב"א מסכת שבת דף קכג עמוד ב

ודאי כלים משמשים לעולם היתר לצורך אכילה ושתייה ושאר צרכי שבת שאין משמשים לעולם איסור, כולם היו מותרים לעולם, דלא סגי' בלאו הכי, והכי קאמר - כי מאותן כלים, שרוב תשמישן להיתר, ופעמים שמשמשים בהם לאיסור, והם כמו כלי מלאכה, התירו בהם שלשה כלים אלו בלבד

חידושי הר"ן מסכת שבת דף קכג עמוד ב

הני מילי בכלים, אבל כתבי הקדש ואוכלין לא נאסרו מעולם

הגמרא מלמדת שבימי נחמיה אסרו לטלטל את רוב הכלים, וחזרו והתירו את השימוש בהם באופן הדרגתי. אך מקורות אחרים מראים שאיסור טלטול היה בתוקף קודם לימי נחמיה. כך לדוגמא מצאנו בתיאור המעשה של פטירת דוד המלך -

תלמוד בבלי מסכת שבת דף ל עמוד ב

כל יומא דשבתא הוה יתיב וגריס כולי יומא, ההוא יומא דבעי למינח נפשיה קם מלאך המות קמיה ולא יכיל ליה, דלא הוה פסק פומיה מגירסא. אמר: מאי אעביד ליה? הוה ליה בוסתנא אחורי ביתיה, אתא מלאך המות סליק ובחיש באילני, נפק למיחזי. הוה סליק בדרגא, איפחית דרגא מתותיה, אישתיק ונח נפשיה. שלח שלמה לבי מדרשא: אבא מת ומוטל בחמה ... מה אעשה? שלחו ליה: ... הנח עליו ככר או תינוק וטלטלו

חברותא שבת דף ל עמוד ב

כל יומא דשבתא, בכל שבת ושבת, הוה יתיב דוד וגריס כולי יומא, כדי שלא יוכל מלאך המות להתקרב אליו, כיון שהתורה מגינה ומצילה. ההוא יומא דבעי למינח נפשיה, שנגזר עליו שימות בו, קם מלאך המות קמיה, עמד לפניו. ולא יכיל ליה, להמיתו משום דלא הוה פסק פומיה מגירסא, שלא הפסיק ללמוד. אמר (לעצמו) מלאך המות: מאי אעביד ליה? הוה ליה לדוד בוסתנא [גן אילנות] מאחורי ביתיה. אתא מלאך המות, סליק ובחיש, עלה ונענע באילני, כדי שישמיעו קול משונה. נפק דוד למיחזי מהו הרעש. הוה סליק בדרגא, ירד מדרגה, אפחית דרגא מתותיה, נשברה המדרגה שמתחתיו, אישתיק מלימודו, ונח נפשיה דדוד.

שלח שלמה לבי מדרשא לשאול: אבא מת ומוטל בחמה, וכיצד מותר לטלטלו לצל כדי שלא יסריח, שהרי מת מוקצה הוא ... מה אעשה? שלחו ליה: אביך המוטל בחמה - הנח עליו ככר או תינוק, וטלטלו ביחד אתם. לפי שהתירו מפני כבוד המת לטלטל מוקצה באופן שלא ניכר כל כך טלטול המוקצה, כשמטלטל יחד עמו דבר המותר בטלטול [משנה ברורה סימן שי"א סק"ב]

שלמה המלך התלבט כיצד לטלטל את גופת דוד אביו, שנים רבות לפני זמנו של נחמיה. אם כך, נראה שמלבד גזרת נחמיה, קיים איסור טלטול נוסף. בכדי לעמוד על שתי הגזירות, נתחקה אחר טעם איסור הטלטול. (ישנם ראשונים הסבורים כי יש איסור מוקצה מדאורייתא. בדבריהם נעסוק בהרחבות)

❖ הרחבות – שיטת רש"י – מוקצה מדאורייתא?

טעמי איסור טלטול

בית הלל ובית שמאי חלקו אם מותר להוציא דברים שאין בהם צורך אוכל נפש מרשות לרשות ביום טוב.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קכד עמוד א

בית שמאי אומרים: אין מוציאים את הקטן ואת הלולב ואת ספר תורה לרשות הרבים, ובית הלל מתירין. אימר דשמעת להו לבית שמאי הוצאה - טלטול מי שמעת להו? - וטלטול גופיה, לאו משום הוצאה היא?

רש"י מסכת שבת דף קכד עמוד ב

טלטול לאו לצורך הוצאה - בתמיה, הלכך: אי מזלזלת בטלטול - מזלזלת בהוצאה

חברותא שבת דף קכד עמוד ב

בית שמאי אומרים: אין מוציאים ביום טוב שלא לצורך את הקטן ואת הלולב ואת ספר תורה לרשות הרבים. שלא הותרה ביום טוב מלאכת הוצאה יותר מאשר בשבת, חוץ מהוצאה שהיא לצורך אוכל נפש. ובית הלל מתירין אפילו הוצאה שאין בה צורך אוכל נפש, דסבירא להו שאין לדמות יום טוב לשבת. ודחינן: אימר דשמעת להו לבית שמאי דמשוינן יום טוב לשבת, לעניין מלאכת הוצאה. אבל לעניין טלטול מוקצה - מי שמעת להו דמשווינן יום טוב לשבת? ומניין שאסרו חכמים לטלטל ביום טוב כמו שאסרו בשבת? ומשנינן: וכי טלטול גופיה, לאו משום הוצאה היא? והרי כל מה שגזרו על מוקצה הוא אטו הוצאה, שמא יבא להוציא בשבת. ואם תתיר לטלטל ביום טוב יבואו גם כן להתיר הוצאה. ולכן אין לחלק בין טלטול להוצאה

הגמרא כאן מציגה שהמחלוקת בענייני הוצאה מרשות לרשות בודאי תגרוור בעקבותיה מחלוקת בדיני טלטול.

רש"י במקום אחר מחדד את הקשר בין הדברים –

רש"י מסכת ביצה דף יב עמוד א

לא נאסר טלטול אלא משום הוצאה, ומה שלא גזרו על כל טלטולים, אפילו על אוכלים וכלים - משום דאין גוזרין גזרה על הצבור אלא אם כן רוב צבור יכולין לעמוד בה

רש"י מבאר שהטלטול נאסר בכדי למנוע את איסור ההוצאה מרשות לרשות. וכך גם ביאר הראב"ד –

השגת הראב"ד על רמב"ם הלכות שבת פרק כד הלכה יג

אמרו (שבת קכד ע"ב) אטו טלטול לאו צורך הוצאה הוא, ועוד אמרו (שם קכג ע"ב) בימי נחמיה בן חכליה נשנית משנה זו שאמרו שלשה כלים קטנים נטלים על השלחן, נמצא כי מפני חיוב הוצאה אסרו בטלטול מה שאסרו שהוא גדר להוצאה

לפי טעם זה, היה מקום להקשות – האם איסור טלטול קיים כאשר אין איסור הוצאה? לדוגמא – במקום בו יש עירוב, או ביום טוב? הרשב"א נשאל אם ניתן להתיר גזירות דרבנן במקום שטעם הגזירה לא קיים. הרשב"א הביא את איסור טלטול משום הוצאה כדוגמא לגזירה בה ברור מאליו שהאיסור עומד בעינו גם במקום ובמצב בו טעם הגזירה לא שייך –

שו"ת הרשב"א חלק א סימן רמח

הגע עצמך – טלטול בשבת משום הוצאה כדאיתא בפרק כל הכלים (דף קכ"ד ע"ב). ואם כן ביום טוב יהא מותר למאן דאמר אין ערוב והוצאה ליום טוב. ואף בשבת נתיר בעיר שהיא מעורבת כלה ולוקח וחולה שאינן יכולין לצאת ברגליהן ומי שהולך בספינה או שהוא חבוש בבית האיסורי

מדברים אלו אנו למדים שהרשב"א סבור שזהו הטעם הבלעדי לאיסור טלטול. אילו היה טעם אחר לאיסור, הרשב"א לא היה יכול לכתוב שבמקום בו אין איסור הוצאה, טעם הגזירה לא תקף! אך הרמב"ם הציע סיבות אחרות –

רמב"ם הלכות שבת פרק כד הלכה יב-יג

אסרו חכמים לטלטל מקצת דברים בשבת כדרך שהוא עושה בחול, ומפני מה נגעו באיסור זה?

- א. אמרו: ומה אם הזהירו נביאים וצו שלא יהיה הלכוכך בשבת כהלכוכך בחול, ולא שיחת השבת כשיחת החול, שנאמר ודבר דבר, קל וחומר שלא יהיה טלטול בשבת כטלטול בחול, כדי שלא יהיה כיום חול בעיניו ויבוא להגביה ולתקן כלים מפינה לפינה או מבית לבית, או להצניע אבנים וכיוצא בהן, שהרי הוא בטל ויושב בביתו ויבקש דבר שיתעסק בו, ונמצא שלא שבת, ובטל הטעם שנאמר בתורה (דברים ה') למען ינוח.
- ב. ועוד, כשיבקר ויטלטל כלים שמלאכתן לאיסור, אפשר שיתעסק בהן מעט ויבא לידי מלאכה
- ג. ועוד מפני שמקצת העם אינם בעלי אומניות אלא בטלין כל ימיהן כגון הטיילין ויושבי קרנות שכל ימיהן הן שובתים ממלאכה ואם יהיה מותר להלך ולדבר ולטלטל כשאר הימים נמצא שלא שבת שבייתה הניכרת, לפיכך שבייתה מדברים אלו היא שבייתה השוה בכל אדם ומפני דברים אלו נגעו באיסור הטלטול, ואסרו שלא יטלטל אדם בשבת אלא כלים הצריך להם כמו שיתבאר

הרמב"ם מונה שלוש סיבות לאסור טלטול בשבת –

- א. כפי שלמדנו בשיעורים הקודמים, יש דיבור, מחשבה ומעשים המתאימים לשבת. אך מתבקש הוא שיש טלטול המתאים לשבת.
- ב. שמא הטלטול של כלי שמלאכתו לאיסור יוביל אותו לביצוע האיסור.
- ג. השבייתה בשבת אינה תמיד ניכרת. יש אנשים שאינם עובדים, או שעבודתם אינה בהכרח כרוכה באיסורי מלאכה האסורים בשבת. איסור המוקצה נועד לוודא ששבייתה השבת תהיה ניכרת גם במציאות כזו.

אם כך, שלוש שאלות עומדות לפתחנו –

1. מהו המקור לטעמים שמציע הרמב"ם?
2. מדוע הרמב"ם חיפש טעמים נוספים, כאשר הגמרא הציעה טעם (כמעט) במפורש?
3. השאלה ששאלנו לעיל – מהי גזירת הטלטול שהייתה לפני ימי נחמיה (ומה נותר מגזירת נחמיה, אחרי שחזרו והתירו)?

המקור לטעמים שמנה הרמב"ם

נתחיל משאלתנו הראשונה – מהו המקור לטעמים שהציע הרמב"ם?

נשוב ונדקדק בגמרא שפתחנו בה, בשבת דף קכ"ד ע"א. אביי ורבא הציעו את הבנתם מה היה תהליך האיסור וההיתרים של הכלים. נחזור על דבריהם.

לפי אביי: נגזר איסור גורף על כל הכלים (למעט כלי שימוש מסוימים, ספרים ואוכל). לאחר מכן התירו לטלטל כלים ששימושם הרגיל הוא לדברים מותרים, אך רק לצורך השימוש בהם. לאחר מכן התירו לטלטל את הכלים ששימושם לדברים מותרים גם אם יש צורך במקומם. לאחר מכן התירו לטלטל כלים שמיועדים למלאכה האסורה בשבת, בשני תנאים – 1. הטלטול מותר רק כדי להשתמש בכלי (לצורך מלאכה מותרת, כמובן). 2. הטלטול ייעשה ביד אחת, לא בשתיים. לאחר מכן הותר הטלטול גם בשתי ידיים.

לפי רבא: התירו לטלטל כלים ששימושם הרגיל הוא למלאכות המותרות בשבת, לצורך שימוש בהם או במקום בו הם נמצאים. לאחר מכן התירו לטלטל את הכלים הללו גם כדי לשמור עליהם. לאחר מכן התירו לטלטל כלים שמיועדים למלאכה האסורה בשבת לצורך השימוש בהם או במקומם, בתנאי שהטלטול נעשה על ידי אדם אחד, ולא שניים. לאחר מכן התירו את הטלטולים הללו גם על ידי שני בני אדם.

מרכבת המשנה מראה ששיקולי האיסור וההיתר שבאים לידי ביטוי בתהליך רומזים לטעמים שמציע הרמב"ם –

מרכבת המשנה (העלמא) הלכות שבת פרק כד הלכה יב

... כיון שבהכרח צריך לחלק בין מחמה לצל דכלי שמלאכתו לאיסור ובין מחמה לצל דכלי שמלאכתו להיתר, מזה למד רבנו טעם השני, דחיישינן שמא כשיעסוק בטלטול כלי שמלאכתו לאיסור יבא לעשות בהן מלאכה, ומהאי טעמא עלה בדעתם לכתחילה להיתר כלי שמלאכתו להיתר אפילו מחמה לצל ולאסור כלי שמלאכתו לאיסור אפילו לצורך גופו ולצורך מקומו.

וההבדל שבין מחמה לצל ובין לצורך גופו ומקומו גבי כלי שמלאכתו להיתר כפי טעם הראשון שכתב רבנו, שכל מחמה לצל או שלא יגנב ולא ישבר חיישינן שביום השבת שהוא פנוי יבא לסדר כלי הבית, כסא ומטה ומנורה ושלחן בפניות הבית, ויסיעם מזוית לזוית, וגם גל של לבנים יסדרם על מכונם, ונמצא איננו שובת כל היום, ובטל למען ינוח. מה שאין כן לצורך גופו ולצורך מקומו דליכא למיחש בכה"ג.

וההבדל שבין כלים קלים לכלים כבדים הניטלים בשני בני אדם דנפיש טרחייהו שעלה על דעתם לאסור משום טירחא יתירה בשבת לפי שעה אף על פי דלא שייך בזה למען ינוח, כיוון ששובת כל היום, וגם בעידנא דטרח ביה אין בזה לתא דמלאכה כלל דאין על הטירחא שם מלאכה, מכל מקום שייך בטירחא טעם ג' שכתב רבנו לקמן, שאצל הטיילין שבטלן ממלאכה כל ימי השבוע יש היכר שביתה במה שינוחו בשבת מטירחא יתירה ודיבור והילוך שלא לצורך ומהאי טעמא היה בדין לאסור הכל חוץ משלש כלים קטנים הנ"ל.

עד שראו שהוא שביתה של צער והתירו כלי שמלאכתו להיתר לצורך ועדיין היה קשה הדבר להשתמש בכלי היתר כיון שאסור להצניעם שלא יגנבו ולא ישברו לזה התירו כלי שמלאכתו להיתר אפילו מחמה לצל ועדיין היו אוסרים כלי שמלאכתו לאיסור משום טעם השני וחזרו והתירו אפילו כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ומקומו שלפעמים אין לו כלי היתר והו"ל שביתה של צער וחזרו והתירו אפילו כלים כבדים כל שהוא לצורך ואסרו כלים הכבדים שלא לצורך משום טעם הג' וכלי איסור מחמה לצל משום טעם ב' ולצורך שרי דכיון דלא שרית ליה אלא לצורך רמי אנפשיה ומיכר ואסרו טלטול אבנים וכדומה להן משום טעם א' כנ"ל

מרכבת המשנה מראה ששיקולי ההיתר שנאמרו בהשתלשלות הגזירה מצביעים על הטעמים שכתב הרמב"ם

1. בשלב הראשון, כאשר התירו לטלטל כלים שמלאכתם להיתר לצורך גופם ושימוש במקומם, לא התירו לטלטל אותם כדי לשמור עליהם. מדוע? מכיוון שאם יטלטל כלים לצורך שמירה עליהם, סופו שיסדר את כל ביתו בשבת, במקום לשבות. טעם זה נשמר גם אחרי שהתירו לטלטל כלים שמלאכתם להיתר מחמה לצל, בכך שלא התירו לטלטל מה שאינו כלי כלל אפילו לצורך שימוש.
2. גם אחרי שהתירו טלטול כלי שמלאכתו להיתר כדי לשמור עליו, עדיין אסרו טלטול של כלי שמלאכתו לאיסור כדי לשמור עליו. כאשר מדובר על שמירה על הכלי, לכאורה אין הבדל בין כלי שמלאכתו להיתר או לאיסור. מדוע, אם כן, נותר איסור טלטול כלי שמלאכתו לאיסור במקומו? מכיוון שחלק ממטרת הגזירה היא לגדור שמא הטלטול של כלי שמלאכתו לאיסור יוביל אותו לביצוע האיסור.
3. גם בדברי אב"י וגם בדברי רבא עלתה הבחנה בין טלטול קליל לבין טלטול כבד יותר (בדברי אב"י – בהבחנה בין יד אחת או שתיים, אבל רבא בהבחנה בין טלטול על ידי אדם אחד או שניים). בהכרח חז"ל ראו בגזירה זו גם דרך לוודא שהשביתה ששובת תהיה ניכרת.

מדוע הרמב"ם חיפש טעמים חוץ מהטעם המפורש בגמרא?

מכאן אנו חוזרים לשאלתנו השנייה – הרמב"ם מצא טעמים נוספים במערכת השיקולים שהשתקפה בתהליך איסור והיתר הכלים. אך מדוע הרמב"ם חיפש טעמים נוספים, ולא הסתפק בטעם המפורש בגמרא – גדר למלאכת הוצאה? ערוך השולחן מסביר את עומק התהליך –

ערוך השולחן אורח חיים סימן שח סעיף ב

והקשה על (הרמב"ם) הראב"ד שהרי בגמרא [קכ"ד:] מפורש דטלטול מוקצה נאסר מפני איסור הוצאה, דטלטול צורך הוצאה הוא, שא"א להוציא בלי טלטול ואם יזלזלו בטלטול יזלזלו בהוצאה ... ואיך חידש הרמב"ם טעמים מעצמו?

סעיף ג

ונ"ל דדברי הרמב"ם צודקים ומוכרחים, דאי ס"ד דתחלת גזירת מוקצות התחילו בימי נחמיה איך התירו וחזרו והתירו הא אין ב"ד יכול לבטל דברי הקודמים עד שיהיו גדולים בחכמה ומנין מהראשונים ולא מסתבר שהאחרונים היו גדולים מהראשונים וגם לא מסתבר שבימי נחמיה עצמו התירו וחזרו והתירו ועוד הא בימי נחמיה היו הנביאים חגי זכריה ומלאכי וכשהם אסרו מי יעיז אח"כ להתיר מה שאסרו הם וגם עזרא היה עמהם ועוד מי הכריחם להתיר מה שאסרו אלא ודאי ענין אחר הוא וכך הוא הצעת הדברים:

סעיף ה

איסורי מוקצות היו מאז שניתנה תורה היה דינם אז כאחר שחזרו והתירו וחזרו והתירו וכדמפרש בגמ' שם שהתירו דבר שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ומקומו ולא מחמה לצל ודבר שמלאכתו להיתר אפילו מחמה לצל כמו שבידינו היום ... אך בימי נחמיה בן חכליה, שהיו פרוצים בחילול שבתות מהזמן שהיו בבבל, עמד הוא ועזרא וחגי זכריה

ומלאכי ואנשי כנסת הגדולה וגזרו על דורם עוד חומרות, ולא התירו רק ג' כלים, ולא היתה גזירות קבועות לדורות¹ ... אח"כ, כשראו שחזרו להיזהר בשבת, התירו וחזרו והתירו עד שנשאר כפי הדינים הקודמים וכפי ההלכה אצלנו

ערוך השולחן מסביר שתקנת מוקצה הבסיסית תוקנה כבר בזמן מתן תורה, כחלק מהעיצוב היסודי של השבת. הטעמים שכותב הרמב"ם מתייחסים לגזירה זו. בימי נחמיה נגזרה גזירת טלטול חדשה, רחבה בהרבה מהגזירה המקורית. מטרת הגזירה הזאת הייתה למנוע את איסור הוצאה מרשות לרשות. מכיוון שמדובר בשתי גזירות, ניתן להבחין בין הגזירה בימי נחמיה, שנגזרה משום הוצאה, והטעמים המקוריים לגזירה, כפי שביארם הרמב"ם.

יש לציין שמסקנת ערוך השולחן היא שהרמב"ם סובר שגזירת נחמיה בוטלה כליל (על סמך התוספות שהובא בהערה, ערוך השולחן מסביר שמראש הגזירה נועדה לאותו הדור בלבד), ועל כן אין טעם להביא להלכה את הטעם לגזירה שכבר איננה קיימת.

ברם, אחרים חלקו על דבריו, וסברו שהרמב"ם לא התכוון שטעם הגזירה שבימי נחמיה בטל לחלוטין. לדוגמא:

ב"ח אורח חיים סימן שח אות א

נראה דאף הרמב"ם מודה דאיסור מוקצה משום הוצאה אלא כדי ליתן טעם לסמיכות דין איסור מוקצה לדין איסור הילוך כתב דכי היכי דהזהיר הנביא שלא יהא הילוך של שבת כהילוך של חול הכי נמי לא יהא טלטול של שבת כטלטול של חול

ברם, מרכבת המשנה הציע סיבה אחרת לכך שהרמב"ם השמיט את הטעם שטלטול נגזר משום הוצאה –

מרכבת המשנה (העלמא) הלכות שבת פרק כד הלכה יב

והא דאמרו בגמרא "אטו טלטול לאו צורך הוצאה הוא", היינו אליבא דבית שמאי דאסרי הוצאה שלא לצורך ביום טוב דשפיר הוה מיגדר מלתא שלא יטלטל דבר שלא לצורך אוכל נפש

משפט זה במסכת שבת (דף קכ"ד ע"א) אכן נאמר בשם בית שמאי. מכיוון שאין הלכה כבית שמאי, הרמב"ם השמיט את הטעם הזה, והסיק טעמים אחרים מתהליך היווצרות התקנה, כפי שהוצג לעיל.

כלי שמלאכתו לאיסור ומוקצה

כאמור, מסתבר שהיו שתי גזירות – גזירה שנוסדה עוד לפני זמנם של דוד ושלמה, וגזירה אחרת, שנגזרה בימי נחמיה². מה כלול בכל אחת מהגזירות הללו? הרמב"ם מתייחס להיתר טלטול המדוכה שהובא לעיל –

חידושי הרמב"ן מסכת שבת דף קכג עמוד ב

מטלטלין אותה מחמה לצל – שמע מינה דיש בה שום – מטלטלת מחמה לצל, ולא אגב שום, שהרי לא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד, ולא לשאר המוקצין נמי כגון נר וכיוצא בו, אלא מלאכתו לאיסור, כיון דלית ביה משום הקצאה אלא איסור מלאכתו גורמת לו, כל זמן שהוא משמש היתר מותר, ודוקא במשמשין לו הא להניח עליו ככר ולטלטלו מחמה לצל אסור לעולם, כנ"ל

הרמב"ן מבחין בין דברים שהם "מוקצה", שאין בהם שימוש בפני עצמם, שאסור לטלטל בשבת, גם לצורך גופם או מקומם, לבין כלים שמלאכתם לאיסור, שאין איסור לטלטלם כל עוד משתמשים בהם לצורך דברים מותרים.

ובאופן מפורש יותר בדברי הריטב"א –

חידושי הריטב"א מסכת שבת דף קכז עמוד ב

כלים שמלאכתם לאיסור לא מידי מוקצה נגעו בהם לאיסור אלא טלטול הוא שאסרו גזירה משום הוצאה וכשם שגזרו בימי נחמיה בן חכליה אפי' בכלים שמלאכתם להיתר

¹ בתוספות (ב"ק דף צ"ד ע"ב ד"ה "בימי") ר"ת מביא רשימת גזירות שנגזרו רק עבור הדור בו נגזרו. אחת הדוגמאות היא גזירת טלטול שנגזרה בימי נחמיה. דברי ערוך השולחן במשפט זה מבוססים על דברי ר"ת הללו.

² הבי"ח לא מזכיר במפורש את המהלך של ערוך השולחן, ולא הסביר שהגזירה משום הוצאה תוקנה בימי נחמיה, ויתר הטעמים תוקנו קודם לכן. יש מקום לדון אם הבי"ח מניח כך כמובן מאליו, ורק טוען שטעם הוצאה עומד בעינו, או שחולק על המהלך כולו. בשיעור אנו מניחים כאפשרות הראשונה.

וכך הסביר הגר"ז מלאדי –

שולחן ערוך הרב אורח חיים סימן שח סעיף יז

לא גזרו בימי נחמיה אלא על כלים ולא על אוכלים וספרים והרי הם עכשיו כמו קודם הגזרה שבימי נחמיה שהיה מותר לטלטל כל דבר הראוי בשבת אפילו שלא לצורך כלל. אבל דבר שאינו ראוי בשבת היה אסור לטלטל אף בימי דוד ושלמה, או קודם לכן

הגר"ז מלאדי ממשיך את דברי הרמב"ן והריטב"א. לפני ימי דוד ושלמה (לפי ערוך השולחן – מיד לאחר שנצטוו ישראל על השבת) נאסרו דברים שהם "מוקצים", שאינם מוכנים לשימוש. בימי נחמיה גזרו על כלים. בתחילה גזירה זו נגזרה על רוב ככל הכלים, וחזרו והתירו את טלטול הכלים שאין מלאכתם לאיסור, כמעט לכל צורך.

נשים לב שהראשונים השתמשו בשתי הגדרות שונות לשתי הגזירות. הרמב"ן אומר שיש דברים מוקצים משימוש, ויש כלים, שלא מוקצים משימוש, אלא שתשימשם לאיסור. נעזר בהגדרות שכתב הרמב"ם –

רמב"ם הלכות שבת פרק כה

הלכה א

יש כלי שמלאכתו להיתר והוא הכלי שמותר לעשות בו בשבת דבר שנעשה לו בחול, כגון כוס לשתות בו וקערה לאכול בה וסכין לחתוך בו בשר ופת וקורדום לפצוע בו אגוזים וכיוצא בהן.

הלכה ב

יש כלי שמלאכתו לאיסור והוא הכלי שאסור לעשות בו בשבת דבר שנעשה בו, כגון מכתשת וריחים וכיוצא בהן שאסור לכתוש ולטחון בשבת.

הלכה ג

כל כלי שמלאכתו להיתר בין היה של עץ או של חרס או של אבן או של מתכת מותר לטלטלו בשבת, בין בשביל עצמו של כלי בין לצורך מקומו בין לצורך גופו, וכל כלי שמלאכתו לאיסור בין היה של עץ או של חרס או של אבנים או של מתכת מותר לטלטלו בשבת בין לצורך גופו בין לצורך מקומו אבל בשביל עצמו של כלי אסור.

הלכה ו

וכל שאינו כלי כגון אבנים ומעות וקנים וקורות וכיוצא בהן אסור לטלטלן, אבן גדולה או קורה גדולה ... אם יש תורת כלי עליה מטלטלים אותה ... וכן העפר והחול והמת אין מזיזין אותן ממקומו

בהלכה א' הרמב"ם מגדיר את הכלי שמלאכתו להיתר. בהלכה ב' הוא מגדיר את הכלי שמלאכתו לאיסור. בהלכות ג'-ה' הרמב"ם מגדיר באלו אופנים מותר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור וכלי שמלאכתו להיתר (לצורך הקיצור לא הובאו כאן הלכות ד'-ה', המדגימות את הכלל שהוגדר בהלכה ג'). בהלכה ו' הרמב"ם מדבר על דבר חדש – מה שאינו כלי. בניסוח של הרמב"ן היינו אומרים שההלכות הראשונות לא נאסרו משום "מוקצה", אלא ש"איסור מלאכתן גרם להם" (להיאסר בטלטול).

אמנם באופן כללי אסור לטלטל הן כלים שמלאכתם לאיסור והן דברים שהם מוקצים, אך יש הבדלים הלכתיים משמעותיים ביניהם. כבר למדנו הגדרה הלכתית חשובה, שעוד נעסוק בה בהמשך. כפי שניסח זאת שבלי הלקט –

ספר שבלי הלקט ענין שבת סימן קכ

אינו דומה מוקצה מחמת גופו למוקצה מחמת מלאכתו דמוקצה מחמת מלאכתו כשמשמש בו מלאכת היתר כבר הלך איסורו לאותה שעה

אמנם שבלי הלקט מתייחס ל"מוקצה מחמת מלאכתו" (ולא כלשון הראשונים האחרים, שכתבו שכלי שמלאכתו לאיסור אינו מוקצה), אך מסביר שזה לא אותו סוג "מוקצה". מוקצה מחמת מלאכתו מפסיק להיות מוקצה כאשר יש צורך מותר שניתן לעשות בו. מוקצה מחמת גופו – שאינו כלי ואינו אוכל, לעומת זאת, אסור לטלטל גם לצורך שימוש מותר.

כפי שלמדנו, לפי הרמב"ן, הריטב"א, הגר"ז מלאדי ועוד, הגזירה הקדומה הייתה על "מוקצה", ואילו גזירת ימי נחמיה גזרה על כלים שונים, וחזרו והתירו עד שהגזירה חלה בעיקר על כלים שמלאכתם לאיסור.

יש לציין שהרמב"ם אמנם מתייחס להבדלים ההלכתיים בין כלים שונים ו"מוקצים" שונים, אך לא מקטלג אותם תחת כותרות שונות באותו האופן שהבחינו הרמב"ן והריטב"א וראשונים אחרים. הם כתבו שכלי שמלאכתו לאיסור אינו מוקצה כלל, ואלו גזירות נפרדות לחלוטין. כפי שראינו לעיל, ערוך השולחן הבין שלפי

הרמב"ם אחרי גזירת נחמיה חזרו והתירו, "עד שנשאר כפי הדינים הקודמים" (אמנם לפי הב"ח נשמע שהרמב"ם לא חשב שאיסור הטלטול אטו הוצאה נמחק. מצד שני, מדבריו נשמע שאין הבחנה בין הגזירות, אלא מדובר בגזירה אחת עם ארבעה טעמים). לפי מה שלמדנו, ניתן להצביע על שני דברים שהניעו את ערוך השולחן להבנה שגזירת נחמיה בטלה כליל:

א. השמטת הטעם הכתוב בגמרא – שהטלטול נאסר משום הוצאה.

ב. הכנסת כל איסורי הטלטול השונים תחת אותה גזירה.

חשוב לציין ולחדד – גם לפי שיטה זו, אמנם איסורי הטלטול השונים תוקנו יחד, מטעמים דומים, אך עדיין מדובר באיסורי טלטול שונים. כפי שהראינו לעיל, גם הרמב"ם, שמונה את איסור טלטול מוקצה יחד עם איסור טלטול כלי שמלאכתו לאיסור, פוסק את ההבדלים ההלכתיים ביניהם. זה שהגזירה נגזרה באותו הזמן ומטעמים דומים לא אומר שהגזירה היא בהכרח אחידה. כפי שראינו בדברי הרמב"ם, הגזירה בהכרח איננה אחידה. אמנם טלטול המוקצה נגזר באותה עת ומאותו הטעם שנגזר איסור על כלי שמלאכתו לאיסור (ויתר הסוגים שנלמד בהמשך), אך הרמב"ם מיד מסביר מהם גדרי הטלטול האסור של כל אחד מהם. (אם מדובר בגזירה אחת, מדוע ישנם הבדלים הלכתיים ביניהם? בכך נעסוק בשיעורים הבאים, תוך כדי לימוד פרטי ההלכה. בע"ה נלמד גם על הבדלים הלכתיים נוספים).

עולה מכל זאת שלפי הרמב"ם כל איסורי הטלטול נמצאים תחת מטריה אחת, ואילו לפי הרמב"ן והריטב"א מדובר באיסורים נפרדים (יתכן שגם שבלי הלקט, שקרא לכלים שמלאכתם לאיסור "מוקצה", גם למד כרמב"ם). כך או כך, כולם מודים שישנם הבדלים הלכתיים ביניהם.

עד כה הבחנו בין כלים שמלאכתם לאיסור, שאסור לטלטלם כדי להגן עליהם ("מחמה לצל"), אך מותר לטלטל אותם לצורך שימוש מותר ("לצורך גופו") או סילוקם כדי להשתמש במקומם ("לצורך מקומו"), לבין מה שאינו כלי (ואינו אוכל), שהם "מוקצה" ("מחמת גופו", בלשון רוב הראשונים והפוסקים). להשלמת התמונה, נציין שישנם כלים שיש סיבה מסוימת שהם מוקצים משימוש בשבת, ועל כן אסור לטלטלם. נעיין בקצרה בהגדרת הרמב"ם –

רמב"ם הלכות שבת פרק כה הלכה ט

כל כלי שמקפיד עליו שמא יפחתו דמיו, כגון כלים המוקצים לסחורה וכלים היקרים ביותר שמקפיד עליהן שמא יפסדו, אסור לטלטלן בשבת וזה הוא הנקרא "מוקצה מחמת חסרון כיס", כגון המסר הגדול ויתד של מחרישה וסכין של טבחים וחרב של אושכפים וחצין החרשים וקורנס של בשמים וכיוצא בהן.

הלכה י

כל כלי שהוקצה מחמת האיסור אסור לטלטלו, כגון נר שהדליקו בו בשבת והמנורה שהיה הנר עליה ושלחן שהיו עליו מעות אף על פי שכבה הנר או שנפלו המעות אסור לטלטלן, שכל כלי שהיה אסור לטלטלו בין השמשות נאסר לטלטלו כל השבת כולה אף על פי שהלך הדבר שגרם לו האיסור.

הרמב"ם קרא לשני הסוגים הללו "מוקצה", אך עוד נברר אם דיניהם שווים לדיני מוקצה מחמת גופו או לדיני כלי שמלאכתו לאיסור.

בקווים כלליים, למדנו על ארבע קטגוריות של דברים שאסור לטלטלם. הבית יוסף מנה אותם בתחילת סימן שח (הבית יוסף מתייחס שם לשתי קטגוריות נוספות שלא נעסוק בהם כרגע) –

בית יוסף אורח חיים פתיחה לסימן שח

הא' כלי שהוא מוקצה מחמת חסרון כיס דהיינו כלי שאדם מקפיד עליו שלא יפגם כגון סכין של שחיטה ומילה ושל ספרים.

הב' כלי שמלאכתו לאיסור.

הג' כל דבר שאינו כלי ולא מאכל אדם ולא מאכל בהמה כגון אבנים ומעות וקנים ועצים וקורות ועפר וחול ומת ובעלי חיים וגרוגרות וצמוקים שהם מונחים במקום שמייבשים אותם וכל כיוצא בדברים אלו דלא חזו וזהו מוקצה מחמת גופו.

הד' כלי שמלאכתו להיתר ומונח עליו אחד מהדברים המוקצים מחמת גופם כגון חבית שיש עליה אבן וכר שיש עליו מעות ואפילו הוסרו אחר כך כיון שהיו עליהם בין השמשות מגו דאתקצו לבין השמשות אתקצו לכולי יומא.

ארבעת הקטגוריות שפגשנו עד כה:

1. מוקצה מחמת גופו – מה שאינו כלי (ואינו אוכל).
2. כלי שמלאכתו לאיסור.
3. מוקצה מחמת חסרון כיס – כלים שהוקצו מכיוון שמיועדים לסחורה או מחמת יוקרם.
4. מוקצה מחמת איסור – כלי שמסיבה כלשהי נאסר טלטולו בכניסת השבת, אסור לטלטלו בהמשך השבת.

בשיעורים הבאים נברר מה כלול בכל אחד מסוגי המוקצה, והאסור והמותר לעשות בהם בשבת. (ישנה מחלוקת תנאים רחבה ומשמעותית, בין רבי יהודה ורבי שמעון, בעיקר אודות סוגי מוקצה נוספים. בעיקר המחלוקת נעסוק בהרחבות. בהרחבות לשיעורים הבאים יובאו השלכות נוספות למחלוקתם)

❖ הרחבות – מחלוקת רבי יהודה ורבי שמעון במוקצה

סיכום

בשיעור זה הכרנו את סוגי המוקצה העיקריים, ואת טעמי האיסור. מהגמרא במסכת ביצה (דף קכ"ד ע"א) משמע שטלטול מוקצה נאסר גזירה שמא יוציא מרשות לרשות. וכך כתב רש"י (ביצה י"ב ע"א) והראב"ד (על הרמב"ם בהלכות שבת פרק כ"ד הלכה י"ב). הרמב"ם מונה שלושה טעמים אחרים –

1. כפי שלמדנו בשיעורים הקודמים, יש דיבור, מחשבה ומעשים המתאימים לשבת. אך מתבקש הוא שיש טלטול המתאים לשבת.
 2. שמא הטלטול של כלי שמלאכתו לאיסור יוביל אותו לביצוע האיסור.
 3. השביתה בשבת אינה תמיד ניכרת. יש אנשים שאינם עובדים, או שעבודתם אינה בהכרח כרוכה באיסורי מלאכה בשבת. איסור המוקצה נועד לוודא ששביתה תהיה ניכרת גם במציאות כזו.
- מדוע הרמב"ם לא הזכיר את הטעם שהובא בגמרא? ומניין לו הטעמים הנוספים?
יצוין שהב"ח הבין שהרמב"ם לא התכוון להשמיט כליל את הטעם משום טלטול, אלא רק להדגיש את הטעמים האחרים. אם כך לשיטתו הקושיה הראשונה אינה משמעותית. מרכבת המשנה ביאר שהטעם שהוזכר בגמרא הוזכר בשיטת בית שמאי, ואינו להלכה, ועל כן הרמב"ם נאלץ למצוא טעמים אחרים.
לפני שנתרץ את הקושיה השנייה, יש לעמוד על הרקע להיווצרות התקנה –

מהמעשה שהובא במסכת שבת (דף ל ע"א) נראה שמוקצה נאסר בטלטול כבר בימי דוד ושלמה. אך בגמרא שם (דף קכ"ג ע"ב) נאמר שהטלטול נאסר בזמנו של נחמיה!
ערוך השולחן והגר"ז ביארו שאכן היה איסור מוקצה כבר בימי דוד ושלמה, ובזמנו של נחמיה נגזר איסור טלטול כללי יותר, כגזירה מפני הזלזול באיסור הוצאה שהיה בזמנם. ערוך השולחן מסביר שאחרי שחזרו והתירו בהדרגה את איסור הטלטול, לבסוף נותר איסור הטלטול במתכונתו המקורית. אם כך, הגזירה משום הוצאה לא נותרה כלל. לכן הרמב"ם השמיט את הטעם הזה.

מרכבת המשנה הסביר שהרמב"ם מצא את הטעמים שכתב בתוך שלבי השתלשלות הגזירה –

- א. בשלב הראשון התירו לטלטל כלים שמלאכתם להיתר לצורך גופם ושימוש במקומם, אך לא התירו לטלטל אותם כדי לשמור עליהם ("מחמה לצל"). מדוע? מכיוון שאם ילטל כלים לצורך שמירה עליהם, סופו שיסדר את כל ביתו בשבת, במקום לשבות. טעם זה נשמר גם אחרי שהתירו לטלטל כלים שמלאכתם להיתר מחמה לצל, בכך שלא התירו לטלטל מה שאינו כלי כלל אפילו לצורך שימוש.
- ב. בשלב הבא התירו טלטול כלי שמלאכתו להיתר כדי לשמור עליו, אך עדיין אסרו טלטול של כלי שמלאכתו לאיסור כדי לשמור עליו. כאשר מדובר על שמירה על הכלי, לכאורה אין הבדל בין כלי שמלאכתו להיתר או לאיסור. מדוע, אם כן, נותר איסור טלטול כלי שמלאכתו לאיסור במקומו? מכיוון שחלק ממטרת הגזירה היא לגדור שמא הטלטול של כלי שמלאכתו לאיסור יוביל אותו לביצוע האיסור.

ג. גם בדברי אביי וגם בדברי רבא עלתה הבחנה בין טלטול קליל לבין טלטול כבד יותר (בדברי אביי – בהבחנה בין יד אחת או שתיים, אבל רבא בהבחנה בין טלטול על ידי אדם אחד או שניים). בהכרח חז"ל ראו בגזירה זו גם דרך לוודא שהשביתה ששובת תהיה ניכרת.

לשיטת ערוך השולחן, שגזירת ימי נחמיה הותרה כליל, ניתן להביא ראיה מכך שהרמב"ם, בפרק כ"ה, עובר על המוקצה ועל כלי שמלאכתו לאיסור ויתר איסורי הטלטול כאילו מדובר בגזירה מורכבת אחת (עם גדרים רבים – גם הרמב"ם מבחין הלכתית בין איסורי הטלטול השונים, אך הוא מונה את כל הפרטים כחלק מאותו האיסור). זאת בשונה מראשונים אחרים, הרמב"ן הריטב"א ועוד, שכתבו בצורה חדה – איסור טלטול מוקצה אינו איסור טלטול כלי שמלאכתו לאיסור. מדובר באיסורים שונים.

במהלך השיעור פגשנו את סוגי המוקצה המרכזיים –

1. **מוקצה מחמת גופו – מה שאינו כלי (ואינו אוכל).**
 2. **כלי שמלאכתו לאיסור.**
 3. **מוקצה מחמת חסרון כיס – כלים שהוקצו מכיוון שמיועדים לסחורה או מחמת יוקרם.**
 4. **מוקצה מחמת איסור – כלי שמסיבה כלשהי נאסר טלטולו בכניסת השבת, אסור לטלטלו בהמשך השבת.**
- בסדרה זו נלמד את גדרי האיסור של כל אחד מהללו. בשיעורים הקרובים נתחיל מהמוקצה החמור ביותר – מוקצה מחמת גופו.**